

РОЗДІЛ IV. КРАЄЗНАВЧІ СТОРІНКИ

УДК 930=161.2(091)(477-25)«1586-1632»-058-52

Андрій Бойко-Гагарін (Київ),
Аліна Кузьменко (Переяслав-Хмельницький)ФАЛЬШИВІ МОНЕТИ ЧАСІВ СИГІЗМУНДА III ВАЗИ
У КОЛЕКЦІЇ НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ»

У статті досліджено фальшиві монети, що зберігаються в колекції Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Проведена класифікація фальшивих монет і представлений їхній опис. Монетні підробки з колекції заповідника імітують соліди та півтораки Речі Посполитої. В якості прототипів для виготовлення всіх фальшивих монет з колекції заповідника були використані монети короля Сигізмунда III Вази. Особливістю вивчених фальшивих монет є досить низький художній рівень їх виконання. Спільним є також спосіб виробництва – покриття заготовки із недорогоцінного металу поверхневим шаром, що імітує срібло.

Ключові слова: НІЕЗ «Переяслав», фальшиві монети минулого, монети Сигізмунда III Вази.

Нумізматична колекція Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» нараховує понад 30.000 монет від часів Римської імперії до сьогодення. Вважається, що навіть найперші монети, винайдені людством, знайшли своє відображення в підробці. Виготовлення підробок набирало стрімкого оберту крізь віки, йшло «в ногу» із технічним прогресом, було надприбутковою справою.

Об'єктом дослідження в цій статті є давні фальшиві монети, що зберігаються у фондах заповідника. Під підробками ми розуміємо фальшиві монети, виготовлені в один час із перебуванням у грошовому обігу оригінальних монет, що були виконані з метою обману населення та отримання несанкціонованого доходу шляхом виготовлення і збуту фальшивих грошей у давні часи.

Вивчення фальшивих монет минулої доби на сьогоднішній день досить спорадично висвітлене у вітчизняній та зарубіжній нумізматичній науковій літературі. Ще менш чисельними є публікації фальшивих монет, що зберігаються в музеях. Серед основних публікацій підробок із музейних колекцій варто відмітити роботи З. Зразюк [3], А. Бойко-Гагаріна і Н. Трифонової [1].

Актуальність теми статті полягає в тому, що введення в науковий обіг фальшивих монет минулого, що зберігаються в державних і приватних музеях, сприяє кращому вивченню аспекту фальшивомонетництва в давнину, розширює кількість відомих типів, а також може бути включене в повне ґрунтовне дослідження проблеми підробки монет на українських землях від найдавніших часів до сьогодення.

Серед монет, що зберігаються у фондах НІЕЗ «Переяслав» ми знайшли три екземпляри, які класифікуємо як приватні кустарні підробки минулого, прототипом для виготовлення яких слугували монети короля Сигізмунда III Вази (1586-1632 рр.). Монети зберігаються в одному пакеті серед близько 100 монет Сигізмунда III Вази, інвентарний номер яких ПХІМ КВ-285, Н-534. Прототипами для виготовлення фальшивих монет частіше всього ставали найбільш розповсюджені монети, що перебували у грошовому обігу на тій чи іншій території. В першій половині XVII ст. такими монетами на території Середнього Подніпров'я були в основному соліди, тернарії (потрійні денарії), гроші, півтораки («чехи», монети номіналом в 1,5 гроша), трояки, шостаки та орти (монети номіналом у 1/4 талера) Речі Посполитої, Бранденбургу-Пруссії та Швеції, а також крупні монетні номінали, такі як талери та золоті дукати численних емітентів з усієї Європи [4,

с. 118]. Найбільш звичною для пересічного населення була дрібна монета, тому серед фальшивих монет, що домінують у знахідках на території українських історичних регіонів, переважають підробки півтораків та солідів. Відомі підробки і монет крупного номіналу [2, с. 165-170]. Всі три вивчені підробні монети виконані з міді, художній рівень виконання літер, узорів та окремих елементів зображень поля мають суттєві відхилення від монет державного карбування, легенди виконані із помилками та місцями не читаються.

Фальшивий півторака (Рис. 1) виконано на досить примітивному художньому рівні. Особливо виділяється кривизна ліній гербового щита, легенда передана досить викривлено, що унеможливує її точне прочитання. Цікавою є передача зображень гербів Королівства Польського (зображення орла) та Великого князівства Литовського (зображення вершника) в щиті, що передані у вигляді узорів, які нагадують літеру «Ж». Рік карбування півтораки, який став прототипом для виготовлення цієї підробки, встановити важко, адже на полі підробки не нанесено імітації дати. Скоріше за все, описана підробка півторака належить руці вітчизняного монетного фальсифікатора, адже в тексті легенди прослідковуються кириличні мотиви у виконанні літер (зокрема «Э» та «П»).

Також у колекції НІЕЗ «Переяслав» ми змогли знайти дві підробки солідів Сигізмунда III Вази, зображені на Рис. 2 та Рис. 3.

Прототипом для виготовлення підробного соліда (Рис. 2) став солід 1621 р. карбування міста Риги. На аверсі фальшивого соліда присутня викривлена монограма короля у вигляді дзеркально нанесеної літери «S», по бокам нанесені дві літери «I», що імітують позначення дати на солідах державного карбування у вигляді літер «Z-I», тобто останніх двох цифр дати 1621. Зворотна сторона підробки збереглася слабо, присутні ледь помітні контури зображення герба у круговому обідку.

Другий фальшивий солід із колекції заповідника (Рис. 3) також імітує монети карбування монетного двору в Ризі, але його оригінальними прототипами, імовірно за все, виступали соліди 1610-х рр. Зображення аверсу фальшивого соліда має викривлено зображену літеру «S» у круговому обідку, з тексту легенди зберігся лише фрагмент «IOI», що не має спільного із легендою монет державного карбування. На реверсі підробки відтворено герб міста Риги, який зображено на дещо низькому художньому рівні, зображення хреста та перехрещених ключів із міського герба передані на полі підробки досить схематично. Із частково збереженої легенди в кінці можна прочитати фрагмент надпису «I RIGI», що наближено скопійовано зі справжніх монет, вказуючи на місце карбування оригінального прототипу – місто Ригу в тогочасній Лівонії.

Таким чином, ми дослідили монетні підробки минулого з колекції НІЕЗ «Переяслав», класифікували їх та здійснили опис. Вважаємо актуальним проведення подальшої публікації фальшивих монет минулого, що зберігаються у фондах музеїв України та за кордоном, що допоможе суттєво доповнити знання про аспект фальшування монет у Східній Європі від найдавніших часів до сьогодення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко-Гагарин А.С. Фальшивые монеты ушедшей эпохи в собрании Музея истории Киева / А.С. Бойко-Гагарин, Н.А. Трифонова // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: Зб. наук. праць. – Вип. 23. – К., 2014. – С. 218-221.
2. Бойко-Гагарин А.С. Фальшивые орты Сигизмунда III Вазы, изготовленные методом пайки серебряных пластин / А.С. Бойко-Гагарин // Studia i Materialy [«Pieniadz i systemi monetarne wspolne dziedzictwo Europy»]. – Augustow-Warszawa, 2012. – С. 165-170.
3. Зразюк З.А. Монеты-подделки из клада, найденного в 2000 году в с. Лелюховка Новосанжарского района Полтавской области / З.А. Зразюк // Тезисы докладов и сообщений [«Четырнадцатая Всероссийская нумизматическая конференция»]. – СПб., 2007. – С. 124-125.
4. Котляр М.Ф. Прошовий обіг на території України доби Феодалізму / М.Ф. Котляр. – К., 1971. – 174 с.

REFERENCES

1. Boyko-Gagarin A.S. Falshivye monety ushedshey epokhi v sobranii Muzeya istorii Kievа / A.S. Boyko-Gagarin, N.A. Trifonova // Novi doslidzhennya pamyatok kozatskoyi doby v Ukrayini: Zb. nauk. prats. – Vyp. 23. – K., 2014. – S. 218-221.

2. Boyko-Gagarin A.S. Falshivye orty Sigizmunda III Vazy, izgotovlennye metodom payki serebryanykh plastin / A.S. Boyko-Gagarin // *Studia i Materialy* [«Pieniadz i systemi monetarne wspolne dziedzictwo Europy»]. – Augustow-Warszawa, 2012. – S. 165-170.

3. Zrazyuk Z.A. Monety-poddelki iz klada, naydennogo v 2000 godu v s. Lelyukhovka Novosanzharskogo rayona Poltavskoy oblasti / Z.A. Zrazyuk // *Tezisy dokladov i soobshcheniy* [«Chetyrnatdsataya Vserossiyskaya numizmaticheskaya konferentsiya»]. – SPb., 2007. – S. 124-125.

4. Kotlyar M.F. Hroshovy obih na terytoriyi Ukrayiny doby Feodalizmu / M.F. Kotlyar. – K., 1971. – 174 s.

Бойко-Гагарин А., Кузьменко А. Фальшивые монеты периода Сигизмунда III Вазы в коллекции НИЭЗ «Переяслав».

В статье рассмотрены фальшивые монеты, хранящиеся в коллекции НИЭЗ «Переяслав». Осуществлена их классификация и описание. Монетные подделки из коллекции заповедника имитируют солиды и полтораки Речи Посполитой. В качестве прототипов для изготовления всех фальшивых монет из коллекции заповедника были использованы монеты короля Сигизмунда III Ваза. Особенностью изученных монет является весьма низкий художественный уровень их изготовления. Общим для подделок является и метод их изготовления – покрытие заготовки из недорогого металла поверхностным слоем, что имитирует серебро.

Ключевые слова: НИЭЗ «Переяслав», фальшивые монеты прошлого, монеты Сигизмунда III Вазы.

Boiko-Gagarin A., Kuzmenko A. The forgery coins of the Sigismund III Wasa in the collection of NHER «Pereyaslav».

This article tells about the forgery coins in the collection of the National history-ethnographic reservation «Pereyaslav». Implemented their classification and description. As the prototypes for the production of all of the forgeries were used the coins of the Polish king Sigismund III Wasa. The feature of the described coins is rather low artistic level of their production. The common feature for all of the forgeries is their method of production – covering the raw metal blank by the thin layer which imitates silver.

Keywords: NHER «Pereyaslav», forgery coins, coins of Sigismund III Wasa.

Ілюстрації

Рис. 1.

Рис. 2.

Рис. 3.

Одержано 19.02.2016.